
Agroecologia periurbana a Sant Cugat

Document base per a la redacció del Pla de Gestió i Desenvolupament del parc rural de la Torre Negra

Aitana Martín-Aragón
Aitana.martinaragon@campus.uab.es

Direcció: Mariona Espinet
Departament d'Educació de les ciències
experimentals i les matemàtiques

Resum:

El parc rural de la Torre Negra ha estat protegit recentment després de 15 anys de lluita ciutadana, gràcies a l'aprovació del Pla Especial de Protecció i Millora el 29 de juny del present any. A partir d'ara, s'obre un ampli ventall de possibilitats per a la seva gestió i desenvolupament. En aquest context és on es situa el present estudi, amb la finalitat de presentar unes línies estratègiques bàsiques per a iniciar l'activitat al parc. Una activitat que té en el punt de mira el desenvolupament rural de l'espai i la transformació social de la ciutadania.

Resumen:

El parque rural de la Torre Negra ha sido protegido recientemente después de 15 años de movilización ciudadana, gracias a la aprobación del Plan Especial de Protección y Mejora el 29 de Junio del presente año. A partir de este momento se abre un amplio abanico de posibilidades para su gestión y desarrollo. En este contexto se situa el presente estudio, con la finalidad de presentar una línias estratégicas básicas para iniciar la acción. Una acción que tienen en el punto de mira el desarrollo rural del espacio y la transformación social de la ciudadanía.

Abstract:

El parque rural de la Torre Negra has been protected recently after 15 years of citizen mobilization, thanks to the aprovação of the Special Plan of Protection and Improvement, in 29th June of the present year. As of this moment opens to an ample fan of possibilities for his management and development. Against

this background the present study is located, with the purpose of presenting/displaying a basic' strategies to initiate the action. An action that has in the front sight the rural development of the space and the social transformation of the citizenship.

INTRODUCCIÓ

El model de creixement urbanístic, especialment el de les àrees metropolitanes, tendeix a expandir-se sense parar, omplint els anomenats espais lliures, sovint espais naturals i agrícoles, i creant una ciutat difusa.

L'espai agrícola es veu afectat per l'expansió de la ciutat i queda territorialment fragmentat, la qual cosa dificulta la rendibilitat i continuïtat productiva. Aquesta activitat sovint es veu amenaçada, també, pel conjunt de problemes que comporta la seva ubicació periurbana: la inseguretat jurídica, la hiperfreqüentació, la pressió dels usos no agraris i les expectatives econòmiques sobre el sòl (Madaula, 2005).

En el cas del Parc Rural de la Torre Negra, s'ha arribat a la situació d'abandonament casi total dels terrenys productius i a una degeneració de l'espai.

Durant el llarg del procés de protecció d'aquest espai, han intervingut una gran quantitat d'actors i entitats que han anat presentant les seves demandes i propostes front al Parc Rural de la Torre Negra.

Per tal de complir amb el màxim número d'expectatives plantejades per la societat i assegurar un desenvolupament rural sostenible a l'espai de la Torre Negra, s'ha optat per la opció de basar el model de gestió en els fonaments de l'Agroecologia per les infinites capacitats i beneficis que aquesta aporta, amb l'objectiu d'assegurar un desenvolupament ecològicament sostenible, econòmicament viable, culturalment adaptada i socialment equitativa (Guzman, 2000)

És aquesta la única manera per reivindicar la importància d'apostar per la sobirania alimentària dels pobles, la recuperació de teixit social i econòmic local i de petita escala; i aquest fet està molt relacionat amb la protecció d'espais com ara el parc rural de la Torre Negra i com ho pot ser en un futur el parc Agrari del Vallès.

Mantenir els ecosistemes i la biodiversitat, en un moment de canvi global, i a l'hora l'activitat econòmica més descentralitzada, és una necessitat.

OBJECTIUS

L'objectiu principal que es preten assolir amb aquest projecte és la de crear un document base per a la gestió del parc rural de la Torre Negra. La finalitat d'aquest document és la de

marcar les línies estratègiques d'acció que permetin el disseny i redacció d'un Pla de Gestió i Desenvolupament per a l'espai. En sí és un document que pot fer-se servir com a eina per a la gestió del territori des d'un punt de vista global, tenint en compte la multidisciplinarietat de l'eix temàtic del parc.

El model de gestió que es proposa té com a prioritat de deixar plasmades les demandes de la societat de Sant Cugat del Vallès en relació al parc rural, proposant unes línies estratègiques d'acció i una sèrie de propostes d'activitat per a gestionar el parc.

Des d'un punt de vista més específic, el projecte pretèn:

Contribuir al desenvolupament d'una agricultura viable i sostenible per al futur, emmarcant el Parc Rural de la Torre Negra en les bases de l'agroecologia.

Fer un recull bibliogràfic d'experiències i activitats relacionades amb l'agricultura periurbana.

Contribuir en la creació de models de gestió ambiental per als espais lliures de Sant Cugat del Vallès que tinguin en compte la participació ciutadana.

Contribuir en la reivindicació de la creació del Parc Agrícola del Vallès com a eina de coordinació i d'articulació de xarxes entre els espais agrícoles de les comarques del Vallès Occidental i Oriental.

Reivindicar la necessitat de projectes de gestió per als espais lliures de Sant Cugat del Vallès tenint en compte el context en el que es troben.

ZONA D'ESTUDI

El parc rural de la Torre Negra es localitza al municipi de Sant Cugat del Vallès, al peu de la Serra de Collserola.

L'àmbit territorial que ocupa actualment el Parc Rural de la Torre Negra, queda definit per l'àmbit d'aplicació del Pla Especial, l'espai comprès entre els límits del terme municipal amb Cerdanyola (est), la carretera de la Rebassada (oest), els límits de parc de Collserola (sud) i carrers de Llaceres, Corts Catalanes i Vicens Calders, carretera de Cerdanyola (nord). En total comprèn 150 ha, de les quals el 43 % és superfície forestal, i la resta es reparteix entre superfície urbanitzada, zones de matolls i espais cultivats. Aquesta última ocupa una superfície minoritària.

Es tracta d'una zona periurbana tradicionalment agrícola, en la que durant molts anys s'havien localitzat importants conreus de vinya. Ara bé, l'abandonament progressiu de l'activitat agrària que s'ha donat en els últims 50 anys, ha determinat la configuració i característiques que es troben a

l'actualitat, un espai de conreus inactius en els que creix la vegetació.

Tot i això, la Torre Negra ha estat sempre un espai molt significatiu per la ciutadania de Sant Cugat i és especialment freqüentada pels santcugatencs i utilitzada com a zona de lleure i pràctica d'esports.

Alberga una gran quantitat de paisatges, zones forestals, rieres, conreus, creant un mosaic d'hàbitats on es poden trobar una gran diversitat de vegetació i fauna.

La seva situació periurbana entre la zona urbana i el parc de Collserola determinen la seva identitat. És en aquest fet on rau la importància de la seva preservació, tant per raons ecològiques, econòmiques com socials.

Un espai amb un potencial molt elevat per a realitzar una gran quantitat de funcions relacionades tant amb el medi ambient com amb la societat. En definitiva, un espai per a apostar per una transformació cap a un desenvolupament sostenible.

MATERIAL I MÈTODES

La realització del projecte ha constatat de sis fases:

1. Fase d'estudi preliminar
2. Recerca bibliogràfica
3. Anàlisi de la informació
4. Disseny preliminar del model
5. Diagnòsi de la informació
6. Disseny final del model de gestió

En la fase d'estudi preliminar es va fer una recerca inicial d'informació i es varen establir els primers contactes amb el parc. Aquesta recerca tenia la finalitat d'enmarcar l'àmbit d'estudi i la situació inicial en referència al medi físic i social i la legislació referent.

A partir de l'estudi preliminar realitzat es varen establir tres àmbits de recerca a partir dels quals es fonamentarien les eines bàsiques per a la creació del model de gestió final. Aquest tres àmbits són:

1. L'Agroecologia i l'agricultura periurbana (marc conceptual)
2. El parc rural de la Torre negra i el seu context (marc contextual)
3. Altres activitats d'agricultura periurbana (referents per al model de gestió)

En la fase de recerca, es va realitzar d'una banda una recerca bibliogràfica i recull de documents en referència a aquest tres àmbits, i d'una altra banda es varen realitzar visites i entrevistes amb els diferents tècnics gestors de les activitats d'agricultura periurbana que havien estat seleccionades.

Per a la selecció de les activitats d'agricultura periurbana seleccionades es varen establir uns

críteris i un llistat de característiques descriptives, per tal de restringir l'àmbit de recerca. Així va quedar limitada a un total de vuit activitats i un llistat d'altres activitats més específiques.

A partir de la tercera fase, l'anàlisi, la metodologia emprada per a cada àmbit de recerca va divergir.

Per a l'àmbit de l'Agroecologia i l'agricultura periurbana, es va realitzar una descripció el màxim d'objectiva possible amb l'objectiu d'enmarcar l'eix temàtic del parc rural de la Torre Negra. Aquesta descripció es va realitzar utilitzant un número bastant elevat de fonts bibliogràfiques i d'un recull de les legislacions vigents en referència a aquest àmbit.

En el cas del marc contextual, es va realitzar una descripció (física, socioeconòmica i legislativa) de l'àmbit territorial i del municipi en que s'enmarca el parc. També es va afegir una descripció de dos àmbits territorials en els que s'enmarca el parc rural: el parc agrícola del Vallès i la Xarxa d'espais lliures de Sant Cugat. Aquestes descripcions es van realitzar mitjançant fonts bibliogràfiques i sempre tenint com a referent el Pla Especial de protecció i Millora (Minuartia, 2005) com a marc jurídic regulador de l'espai.

Per a l'anàlisi de les activitats d'agricultura periurbana que havien estat seleccionades, es va realitzar una descripció sistemàtica dels models de gestió i de les activitats i programes que duen a terme a partir d'unes fitxes previament establertes. Aquestes descripcions es van realitzar a partir de la informació obtinguda de les fonts bibliogràfiques i de les entrevistes personals realitzades.

La fase de disseny preliminar del model de gestió va consistir en establir un marc general i les bases del model a partir de la informació obtinguda fins al moment en referència als tres àmbits de recerca.

Durant la fase de diagnòsi l'objectiu era relacionar els tres àmbits de recerca amb el model preliminar dissenyat. En el cas de l'àmbit de l'agroecologia i l'agricultura periurbana, es van establir les bases i beneficis de la gestió integrada dels espais periurbans dedicats a l'agricultura i els criteris per a fomentar l'agroecologia en aquests espais. En el cas del marc contextual es va realitzar una diagnòsi dels punts forts i febles del parc de la Torre Negra en relació als àmbits territorials en els que s'enmarca i en relació al marc jurídic que el regula (Pla Especial de Protecció i Millora, 2005)

Per a les activitats d'agricultura periurbana, la diagnòsi va consistir en avaluar quines activitats i programes específics podrien servir com a referents per al model de gestió dissenyat previament.

Per a l'última fase, el disseny final del model de gestió i de les línies estratègiques, es va englobar tota la informació obtinguda a partir de la recerca, l'anàlisi i la diagnòsi realitzades, junt amb altre informació complementària cercada. A partir d'això es va obtenir un model de gestió basat en quatre dimensions. Aquestes han estat descrites específicament, proposant actuacions i línies estratègiques per a cada una d'elles. Amb l'objectiu de crear un model integrat, es van extreure conclusions específiques per a cada una de les dimensions, que posteriorment s'han utilitzat conjuntament per a concretar les actuacions i les fases d'implementació del model de gestió.

EL MODEL DE GESTIÓ

El model de gestió del parc rural de la Torre Negra hauria de complir els objectius de:

- Promocionar una transformació territorial, que respongui a la situació i context en que es troba Torre Negra, amb la finalitat d'assegurar el desenvolupament rural de l'espai i la millora de les relacions entre el món rural i la societat urbana.
- Fer reviure l'agricultura, seguint els criteris de l'Agroecologia.
- Establir vies de distribució, comercialització i consum locals, properes i alternatives al mercat globalitzat.
- Permetre la participació de la població en el procés i acostar el món rural a la població urbana.

Per complir amb aquests objectius el model de gestió ha de:

- Ser un model de gestió integrat que consti de quatre dimensions: la informació, divulgació i comunicació, la producció i comercialització agroecològiques, l'educació, formació i participació ciutadana i la innovació i recerca.
- Ser promocionat per l'Òrgan Gestor de l'espai i l'Ajuntament de Sant Cugat, permetent la participació pública.

Les propostes específiques que aquest model de gestió exposa per a la primera i segona fase d'implementació són:

- Creació d'un Centre d'Interpretació Virtual que respongui a les necessitats d'informació, difusió, comunicació i promoció de l'espai i de les activitats que es porten a terme.

- El mètode d'Informació ha de ser descentralitzat. Es planteja la creació d'un Punt d'informació o Centre de visitants per a complir les necessitats d'informació, divulgació i contacte amb el públic.
- La informació ha d'estar centrada en l'Agroecologia, el parc rural de la Torre Negra, el parc agrícola del Vallès, el consum responsable, la sobirania alimentària, entre moltes altres possibilitats, que evitin l'esquema i estructura fixes i establerts per aquest tipus d'espai. Ha de ser una informació dinàmica que evolucioni a mida que evoluciona l'activitat al parc.
- L'establiment d'un equip de treball amb competències en informació a l'usuari, producció agrícola, dinamització de la comercialització local i tasques educatives, amb capacitat de fer propostes de gestió participatives, és un repte important però viable. L'estructura que sembla adequada és la d'un pagès/a professional amb dos o tres educadors-productors i dinamitzadors dels processos, que a través d'un conveni de col·laboració amb entitats de la ciutat puguin desenvolupar la feina de manera coordinada amb Ajuntament, universitats, escoles, etc.
- Activació i producció en les parcel·les públiques amb la creació d'un hort escolar o educatiu i un de productiu.
- Activació i producció en la parcel·la pública de secà per a portar a terme projectes d'innovació i recerca.
- Creació i promoció d'una cooperativa o grup de consumidors de productes ecològics locals.
- Promoció i col·laboració en el programa de menjadors escolars sostenibles.
- Creació, programació i promoció de programes d'educació de forma conjunta amb les escoles i els centres educatius.
- Creació, programació i promoció de programes formatius dirigits a mestres, professors i educadors ambientals, universitaris i ciutadans en el marc de l'agroecologia.
- Creació, programació i promoció d'activitats de participació ciutadana relacionades amb la gestió, activitats de restauració ambiental i activitats relacionades amb el procés de producció.
- Promoció d'horts domèstics i comunitaris i facilitar les eines bàsiques per a la seva creació.
- Creació, programació, promoció i divulgació de projectes d'innovació i recerca en el marc de l'agroecologia.

BIBLIOGRAFIA BÀSICA

Altieri, M.A. (1987). *Agroecology. The Scientific Basis of Alternative Agriculture*, West view Press. Boulder

Altieri, M.A. (2005). *Agroecología: creando sinergias para una agricultura sostenible*. Cuadernos 1. Grupo interamericano para el Desarrollo Sostenible de la Agricultura y los recursos naturales

Benayas, J., Gutiérrez, J., & Hernández, N. (2003). *La investigación en educación ambiental en España*. Madrid: Ministerio de Medio Ambiente, Secr. Gen. MA, Org. Aut. Parques Nacionales.

Bolòs i Capdevila, M. i Cortina i Ramos, A. (2005). *Modificació del pla general metropolità a l'àmbit de la Torre Negra de Sant Cugat del Vallès*. In Mallarach, J.A. i Comas, E. Bona pràctica d'incorporació del paisatge en el planejament urbanístic de Catalunya. Elements de debat territorial. Diputació de Barcelona. Xarxa de Municipis. Núm. 22. pp39-45

Breiting, S., Mayer, M., & Mogensen, F. (2005). In SEED- ENSI, Austrian Federal Ministry of Education, Science and Culture. (Ed.), *Quality criteria for esd-schools guidelines to enhance the quality of education for sustainable development*. Austria: . Retrieved 2007,

Casañas, F i Caceres Muñoz, A. (2006). *Pla de gestió agrícola per al parc rural de la Torre Negra, Sant Cugat del Vallès*, Equip de millora vegetal. ESAB. Col·laboració dels serveis tècnics de la Regidoria de Medi Ambient de l'Ajuntament de Sant Cugat.

Guzmán Casado, G. González Molina M. Sevilla Guzmán, E. (2000). *Introducción a la agroecología como desarrollo rural sostenible*. Ediciones Mundi Prensa. Barcelona

Madaula, F.L. (2005). *Els espais agrícoles periurbans*. Ponències del Llibre Blanc de la Producció Agroalimentària Ecologia de Catalunya. Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca (DARP)

Minuartia E.A. (2006). *Pla Especial de Protecció i Millora del parc rural de la Torre Negra*. Minuartia (ED). Sant Cugat del Vallès.

VV:AA. (2005). *Llibre blanc de la producció agroalimentària ecològica a Catalunya*. Departament d'Agricultura Ramaderia i Pesca, Generalitat de Catalunya.